

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата юридичних наук, доцента НОВАК Тамари Сергіївни на дисертаційне дослідження ПСУТУРІ Беки Демурійовича на тему: «Правове регулювання виробництва органічної продукції рослинництва», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Одним із важливих напрямів формування й реалізації політики сталого розвитку та забезпечення продовольчої безпеки як в Україні, так і у світі, є стратегія екологічно чистого виробництва сільськогосподарської продукції. Вагомими аргументами на користь розвитку органічного сільськогосподарського виробництва виступають такі соціально-економічні переваги, як підвищення рівня безпечності сільськогосподарської праці та покращення стану навколишнього природного середовища через зниження рівня хімізації виробничих процесів, підвищення життєвого рівня населення та збереження його здоров'я внаслідок формування ринку органічних продуктів. Стрімко йде популяризація споживчого тренду на здорове харчування, що зумовлює неабиякий попит на вітчизняному та світовому ринках на органічну продукцію, зокрема продукцію органічного рослинництва.

Україна, маючи значний природно-ресурсний та виробничо-господарський потенціал, позиціонує органічне сільськогосподарське виробництво як один із найбільш перспективних напрямів розвитку, у тому числі в період повоєнного економічного відродження. Навіть у сучасних складних умовах наша держава залишається одним із найбільших світових експортерів органічної продукції, зокрема продукції рослинництва (зернових, олійних, бобових культур, фруктів тощо).

Ефективність подальшого розвитку органічного сільськогосподарського виробництва загалом та виробництва органічної продукції рослинництва зокрема залежить від ефективності правового регулювання відносин у цій сфері. В основу ж останнього мають бути покладені ґрунтовні різновекторні дослідження. Натомість, в сучасній аграрно-правовій науці спеціальні комплексні дослідження проблематики правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва не проводилися. Заповненню цієї прогалини й слугує рецензована робота, актуальність та своєчасність якої не викликає сумнівів.

Структура дисертаційного дослідження Б. Д. Псутурі характеризується логічністю та послідовністю. Це дозволило автору об'єктивно й всебічно дослідити теоретичні та практичні проблемні аспекти правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва. Фактично рецензована робота є першим в сучасній Україні комплексним монографічним дослідженням проблем правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва, що зумовлює наукову новизну положень дисертації.

У дисертації Б. Д. Псутурі здійснено ґрунтовний аналіз формування науково-правових засад виробництва органічної продукції рослинництва з визначенням напрямів наукових досліджень; законодавчого забезпечення виробництва органічної продукції рослинництва в Україні; проведено загальну характеристику правовідносин виробництва органічної продукції рослинництва. Заслуговує на увагу проведена здобувачем періодизація розвитку законодавства у сфері виробництва органічної продукції рослинництва, починаючи з 1991 року й до цього часу, з виділенням етапів його становлення та розвитку, визначення переваг та недоліків кожного з етапів.

Позитивним акцентом рецензованої роботи є приділення автором значної уваги організаційно-правовому забезпеченню виробництва органічної продукції рослинництва. Цікавим є авторський широкий підхід до визначення органічної продукції (продукту) рослинництва. Згідно з ним, це – «сільськогосподарська продукція рослинного походження, отримана у процесі вирощування органічних сільськогосподарських рослин і заготівлі органічних об'єктів рослинного світу». Заслуговують на увагу й виокремлені Б. Д. Псутурі кваліфікуючі ознаки виробництва органічної продукції рослинництва, здійснена класифікація суб'єктів у сфері виробництва органічної продукції рослинництва, авторські пропозиції щодо удосконалення поняття «оператор» з метою приведення у відповідність із вимогами законодавства ЄС та забезпечення права селян, які ведуть особисте селянське господарство, на виробництво і реалізацію органічної продукції.

Цінним з теоретичної та практичної точки зору є критичний аналіз порядку та умов виробництва органічної продукції рослинництва. Обґрунтованим є висновок автора, що детальні правила органічного виробництва рослинництва (зокрема насінництво та розсадництво); органічного грибівництва; виробництва органічних морських водоростей; виробництва органічних харчових продуктів з рослинної сировини (зокрема органічне виноробство); виробництва органічних кормів та заготівлі органічних об'єктів рослинного світу потребують перегляду шляхом впровадження уніфікованих підходів до встановлення вимог та врахування стандартів Кодексу Аліментаріус.

Значним внеском у юридичну науку є дослідження в роботі проблем законодавчого забезпечення державної підтримки органічного виробництва. Доцільними є пропозиції щодо закріплення на законодавчому рівні необхідності розроблення і прийняття державної цільової програми розвитку органічного виробництва та відповідних регіональних програм, а також щодо необхідності надання додаткової фінансової підтримки виробникам окремих підгалузей органічного рослинництва.

Є перевагою рецензованої роботи й дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва. На основі проведеної характеристики законодавства таких країн-членів ЄС, як Австрія, Німеччина, Данія, Франція,

Польща, а також законодавства США, автором розроблено слушні пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства.

Характеризуються науковою новизною й інші положення дисертації.

Виконання завдань дослідження стало можливим завдяки вдало підібраному методологічному інструментарію. Діалектичний метод, що застосовувався здобувачем протягом всього дослідження, дозволив здійснити комплексний розгляд правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва у взаємозв'язку з іншими соціально-економічними і правовими чинниками. Застосування формально-логічного методу дозволило сформулювати понятійно-категорійний апарат дослідження та розкрити зміст таких базових понять, як «органічна продукція рослинництва», «виробництво органічної продукції рослинництва», «правовідносини у сфері виробництва органічної продукції рослинництва», «державна підтримка виробництва органічної продукції» та ін. Метод аналізу здобувачем було покладено в основу вивчення наукових підходів до правового регулювання виробництва органічної продукції рослинництва (підрозділ 1.1), а також виявлення колізій і прогалин у відповідному законодавстві (розділ II). Метод синтезу застосовувався для оцінки стану нормативного забезпечення у вказаній сфері та визначення напрямів його розвитку (підрозділ 1.2, розділ II). Історико-правовий метод забезпечив можливість здійснення періодизації розвитку законодавства у сфері виробництва органічної продукції рослинництва (підрозділ 1.2). Порівняльно-правовий метод дисертант використав для проведення порівняльного аналізу законодавства окремих країн ЄС, Центральної Азії та США, із законодавством України (розділ III). Формально-юридичний метод ліг в основу з'ясування змісту правових приписів законодавства, яким регламентується процес виробництва органічної продукції рослинництва (підрозділ 2.2), а також особливості правового статусу суб'єктів у вказаній сфері (підрозділ 2.1).

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальших наукових розвідок у сфері аграрного, земельного та екологічного права в контексті забезпечення розвитку зеленої економіки; нормотворчій діяльності – при вдосконаленні законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері виробництва органічної продукції рослинництва; правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності реалізації законодавства у сфері виробництва органічної продукції; навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Екологічне право», «Правові проблеми сталого розвитку сільських територій», «Продовольче право», а також при підготовці навчальної та навчально-методичної літератури із цих дисциплін.

Таким чином, рецензована дисертація може слугувати теоретичною основою для проведення науково-прикладних досліджень з проблем правового регулювання відносин у сфері виробництва органічної продукції рослинництва, а висновки та рекомендації, що сформовані Б. Д. Псутурі, стануть в нагоді під час вдосконалення чинного та формування перспективного національного законодавства.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 10 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні іншої держави, 6 тез наукових доповідей.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Б. Д. Псутурі відсутні порушення академічної доброчесності.

Оцінюючи позитивно роботу, слід зазначити, що зміст дисертації, як і будь-якого творчого, самостійного дослідження, містить деякі **недоліки та дискусійні положення**, на яких зупинимось детальніше:

1. Формулюючи поняття державної підтримки виробництва органічної продукції дисертант на с. 157 та на с. 207 роботи в якості мети такої підтримки визначає «забезпечення прав громадян на доступ до безпечного і якісного харчування...». На нашу думку, ця теза є дискусійною, оскільки право на доступ до безпечного та якісного харчування є правом людини/особи, без наявності чи відсутності у неї правового статусу громадянина.

2. На с. 84 та с. 203 роботи дисертант пропонує змістовно переглянути Паспорт наукової спеціальності 12.00.06, затверджений постановою Президії ВАК України від 21.05.2008 р. № 38-06/6 та доповнити його проблематикою актуальних досліджень у сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Враховуючи оновлення правового поля у сфері підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук за спеціальністю 081 «Право» більш доцільною, на наш погляд, була б пропозиція з удосконалення аналогічними положеннями опису напряму досліджень 2.6 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» в межах

спеціальності 081 «Право», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2018 р. № 1477.

3. Однією з пропозицій здобувача є «необхідність розширення законодавчого визначення поняття «оператор» шляхом визнання його сільськогосподарським виробником у розумінні Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (с. 26). Однак, згаданий закон оперує поняттям «виробники сільськогосподарської продукції», а не «сільськогосподарські виробники», як говорить дисертант. Окрім того, до виробників сільськогосподарської продукції-фізичних осіб Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» включає, поряд із членами особистих селянських господарств, ще й домогосподарства, а також самозайнятих осіб у сфері сільського господарства. З цього можна зробити висновок, що дисертант пропонує всім вищенаведеним категоріям фізичних осіб надати можливість набути правового статусу оператора (як виробника органічної продукції). Водночас аналіз змісту дисертації показує, що автор концентрується виключно на особистих селянських господарствах як потенційних операторах. Хотілося б почути думку автора щодо особливостей набуття статусу операторів домогосподарствами та самозайнятими особами у сфері сільського господарства.

4. Здобувач на с. 156 говорить про необхідність врегулювання вимог до природних ресурсів, які використовуються у органічному виробництві, адже, зазначає він, «...водне законодавство, лісове законодавство, законодавство про рослинний світ, законодавство про надра не визначають специфіки використання даних природних ресурсів у виробництві органічної продукції рослинництва». Підтримуючи в цілому такий підхід, вважаємо, що пропозиція отримала б логічне завершення у разі напрацювання й відображення у тесті дисертаційного дослідження конкретних вимог до таких природних ресурсів, механізмів їх забезпечення тощо.

Водночас, висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Б. Д. Псутурі, оскільки носять переважно дискусійний, уточнюючий та рекомендаційний характер, підкреслюють складність досліджуваної проблематики та в цілому не зменшують як наукового, так і практичного значення рецензованої дисертації.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи дозволяє визначити її як завершене наукове дослідження належного наукового рівня, яке має вагомий теоретичний і практичний значення. Висновки та узагальнення, пропозиції здобувача, викладені в роботі, є обґрунтованими. Належним чином здійснена дисертантом апробація результатів дослідження – в наукових публікаціях, у виступах на наукових та науково-практичних конференціях. Дисертаційне дослідження Б. Д. Псутурі не містить порушень академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Правове регулювання виробництва органічної продукції рослинництва» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Псутурі Бека Демурійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент**

Тамара НОВАК

